

Introducere

Pe când traversam cel mai mare dintre lacurile Guatemalei, apropiindu-mă de satul Izabal, îmi era aproape imposibil să-mi imaginez că acest amalgam de clădiri din cărămidă și colibe răsfirate fusese cândva principala poartă de acces în America Centrală a secolului al XIX-lea. Garnizoana fortificată ce veghease de pe coama dealului era acum o grămadă de pietre, piața principală – un teren de fotbal bătătorit, iar mormintele și plăcile funerare din cimitirul portului erau îngropate sub buruieni.

Venisem în acest sat ca să văd cu ochii mei locul unde, în 1839, au debarcat doi bărbați care aveau să schimbe pentru totdeauna istoria omenirii așa cum o știam. Din anumite puncte de vedere, John Lloyd Stephens și Frederick Catherwood erau nepotriviți – un cuplu improbabil pentru o călătorie atât de revoluționară. Cel dintâi era un avocat roșcat, bărbos și social din New York. Celălalt, un englez scump la vorbă, bărbierit perfect, arhitect și om de afaceri. Însă călătoriile lor anterioare, întreprinse separat, printre ruinele străvechi ale Greciei, Palestinei și Egiptului îi pregătiseră pentru incursiunea arheologică ieșită din comun în care urmau să pornească. Abilitățile lor strălucite și perfect complementare – Stephens se pricepea la scris, iar Catherwood la desen – îi făceau să fie candidații ideali care să consemneze și să dea un rost lucrurilor pe care aveau să le descopere.

Alesesem pentru călătorie aceeași săptămână a anului în care descinseseră și ei acolo, cu 170 de ani în urmă. Era aproape de sfârșitul anotimpului ploios și simțeam că îmi pierd vlaga în acea căldură apăsătoare, sufocantă, pe care o descrieseră și cei doi. Deși Izabal rămăsese cu mult în urma vremurilor – principalul port al Guatemalei la Marea Caraibilor se afla acum la 160 de kilometri mai la nord-est –, peisajul nu se schimbase. Crestele muntoase ce slujiseră drept fortificație așezării rămâneau o barieră către interior, pantele lor îmbibate de apa ploilor fiind încă învăluite de o junglă deasă. Localnicii, majoritatea locuind în colibe cu acoperișuri făcute din frunze de palmier, trăiau în continuare aproape de natură, așa cum o făcuseră de generații, hrănindu-se cu peștii din lac și practicând o agricultură tropicală de subzistență.

Stephens și Catherwood aveau să mă poarte într-o cursă de 2400 de kilometri prin munții și junglele din Guatemala, Honduras și Mexic. Pe unde ei călătoriseră pe spinările catârilor, eu i-am urmat folosind propria fiară primitivă: o Toyota Corolla albastră din 1985, fără radio și aer condiționat. Pe când ei se plânseseră de problemele cu catârgii și își făcuseră griji pentru sănătatea animalelor, eu, în schimb, conducând singur pe drumuri de pietriș sau noroi, pline de șanțuri, care mă zgâlțâiau până în măduva oaselor, aveam să-mi imaginez o echipă de muncitori japonezi pe linia de producție strângând șuruburile Toyotei mele cu 20 de ani în urmă, rugându-mă să fi făcut o treabă bună.

Cu toate asemănările, în linii mari, dintre călătoriile noastre prin America Centrală, eu sosisem în Izabal într-o lume deja schimbată ca urmare a descoperirilor lui Stephens și Catherwood. Cei doi bărbați își croiseră drum printre cele mai întortocheate jungle, adesea doar ca să descopere grămezi misterioase de pietre cioplite și construcții de nepătruns, structuri parcă abia începute. Eu, pe de altă parte, aveam să ajung la niște situri arheologice complet excavate și restaurate, pline de piramide, temple și palate magnifice, ale căror artă și hieroglifă

dezvăluie o civilizație extraordinar de sofisticată și de complexă. Chiar dacă știam ce mă mânase în această călătorie – dorința copleșitoare de a afla cine au fost acești doi bărbați și cum au supraviețuit în ciuda sorților potrivnici –, nu înțelesesem încă setea nestăvilită care îi determinase să se aventureze în această misiune nebunească și plină de pericole.

Nu înțelesesem nici lumea pe care au adus-o cu ei la întoarcerea din călătorie, pe care o purtau în mințile lor. La momentul revenirii lor, *Originea speciilor* a lui Charles Darwin mai avea încă douăzeci de ani până la publicare. În Occident, Biblia încă era un reper important în materie de istorie, iar majoritatea creștinilor credeau că lumea întregă data de mai puțin de 6000 de ani. Băștinașii descoperiți în „Lumea Nouă“ de Columb și de succesorii lui europeni erau considerați niște brute sălbatice: triburi mici și răzlețite de amerindieni care abia dacă îi smulgeau pământului cele necesare traiului, idolatri care făceau sacrificii umane în vârful unor grămezi de pietre.

După 1839, această viziune unanim acceptată asupra lumii, ideea că Americile fuseseră dintotdeauna un pământ ocupat de oameni primitivi și inferiori, avea să se schimbe pentru totdeauna. La fel și ipoteza că scrisul, matematica, astronomia, arta, arhitectura monumentală – civilizația însăși – nu erau posibile decât prin așa-zisa „răspândire“ dintr-un colț al „Lumii Vechi“ într-altul și dinspre civilizata „Lume Veche“ către barbara „Lume Nouă“. Călătoria istorică a lui Stephens și Catherwood a schimbat în mod radical felul în care percepem evoluția omenirii. Datorită lor a fost posibil să înțelegem civilizația ca pe o trăsătură inerentă a progresului cultural, codată poate în genele noastre, o caracteristică ce permite societăților avansate să se dezvolte dintr-unele primitive, în mod organic, separat și fără contact; cum a fost cazul Americii Centrale și al emisferei vestice, izolate de restul lumii pentru mai bine de 15 000 de ani. La fel ca străvechile civilizații din Lumea Veche, și acestea s-au prăbușit, lăsând în urmă numai rămășițele splendorii lor de odinioară.

Stephens și Catherwood s-au avântat într-o regiune zguduită de războiul civil. Au îndurat accese de febră tropicală, pericole iminente și dificultăți fizice, dar au reușit să publice două cărți bestseller – cele dintâi lucrări de arheologie americană, atât de minunat scrise și de splendid ilustrate, încât sunt tipărite și astăzi. În 1839 au descoperit rămășițele unei civilizații care urma să fie cunoscută drept „civilizația mayașă“. Nu numai că au descoperit-o, ci au și descifrat-o, ajungând la concluzii care sfidau normele intelectuale ale vremii lor, dând startul unui secol și jumătate de săpături și cercetări care continuă până în zilele noastre. După publicarea cărților, misterioasele ruine de piatră din America Centrală, rețeaua vastă și complicată de drumuri a incașilor din America de Sud, împreună cu monumentele și templele aztecilor nu mai puteau fi considerate vestigiile Triburilor Pierdute ale lui Israel, ale vechilor fenicieni sau ale supraviețuitorilor Atlantidei dispărute. Au fost privite ca având origine exclusiv indigenă, fiind produsul imaginației, inteligenței și creativității amerindienilor.

Jungla de piatră povestește despre călătoria extrem de intensă care a condus la aceste descoperiri și despre cei doi bărbați extraordinari care au întreprins-o. Cartea împletește biografiile lor prea puțin cunoscute cu povestea expediției și cu realizările lor ulterioare, mai importante. Stephens va întrece de două ori eforturile Imperiului Britanic, iar succesul lui va deveni chiar personificarea spiritului Americii aflate în ascensiune în secolul al XIX-lea.

Lucrarea de față este cea dintâi care pune laolaltă istoria explorărilor anterioare, contextul descoperirilor celor doi și brusca și neașteptata lor întrecere cu britanicii pentru a fi primii care să înfățișeze lumii arta și minunile arhitecturale mayașe. Ilustrațiile lui Catherwood, desenate „la fața locului“, sunt primele reprezentări precise și surprinzător de amănunțite ale acestei lumi pierdute, dintr-o vreme ce precede fotografia.

Chiar și în epoca de aur a explorărilor, ce avea să scoată mai târziu la iveală izvoarele Nilului în Africa Centrală și Machu Picchu în Peru și să trimită expediții la poli, Stephens și Catherwood au ocupat un loc aparte. Sunt recunoscuți de arheologii de astăzi ca pionieri ai studiilor mayașe, însă realizările lor înseamnă mult mai mult. La fel ca Darwin mai târziu, ei au spulberat interpretările dogmatice ale trecutului și au contribuit la punerea bazelor noii științe a arheologiei. Au surprins caracterul idilic, misterul și încântarea descoperirilor cu o însuflețire și un zel care au inspirat și alți exploratori. Totodată, cei doi au deschis lumii calea către bogăția artistică și culturală a vechilor civilizații amerindiene, ale căror vestigii copleșesc imaginația, atrag milioane de vizitatori în fiecare an și care încă mai au multe să ne învețe.

Când Cristofor Columb și europenii care i-au urmat au început să sosească în așa-zisa Lume Nouă, la finele secolului al XV-lea, în emisfera vestică existau deja mai multe societăți avansate. Hernán Cortés și conchistadorii spanioli au fost uimiți mai ales de nivelul de sofisticare a capitalei aztece, Tenochtitlan, îngropată acum sub Ciudad de México. Dar erau mai puțin interesați de descoperirile arheologice și mai mult de aur și chiar mai preocupați să subjuge populația locală, impunând creștinismul „civilizat“ în locul ritualurilor păgâne, demolând templele ca să construiască orașe noi, silindu-i pe amerindieni să lucreze pentru stăpânii spanioli. Sofisticarea și rafinamentul social pe care le-au descoperit în Mexic și Peru le-au păstrat pentru ei, izolând cu grijă America Spaniolă față de restul lumii vreme de aproape trei secole.

Pe vremea conchistei, aztecii dominau centrul Mexicului, iar incașii conduceau un imperiu vast din centrul lor administrativ aflat în Anzii peruvieni. Însă civilizația extraordinară de evoluată a mayașilor încetase să existe. Aparținea deja unei

epoci străvechi. Civilizația lor era, din punct de vedere istoric, la fel de depărtată de cea a aztecilor și a incașilor cum sunt astăzi acestea față de noi. Rămășițele strălucitoarelor orașe, cândva dens populate, ale mayașilor erau acum năpădite de junglă. Conducătorii orașelor, scribii, astronomii, arhitecții și artiștii, meșteșugarii, soldații și negustorii dispăruseră în mod misterios. Chiar dacă aztecii – pe care îi despărțeau numai câteva sute de kilometri de ținutul unde stăpâniseră mayașii – ar fi știut despre existența ruinelor civilizației maya, ar fi înțeles puțin sau deloc cine fuseseră acești oameni de odinioară. Nu au putut citi istoria milenară scrisă de mayași, sculptată în hieroglife pe monumentele lor prăbușite.

La apogeul dezvoltării ei, de-a lungul unei perioade de 600 de ani care a durat până în secolul X e.n., civilizația mayașă nu avea egal pe teritoriul Americilor. Arheologii continuă să descopere urme ale unor culturi amerindiene străvechi, unele chiar precedându-i pe mayași, însă niciuna care să fi atins nivelul de complexitate politică și artistică, de înzestrare pentru scris, matematică și astronomie, de înțelegere a arhitecturii și nici longevitatea erei clasice a civilizației mayașe. Pe parcursul istoriei îndelungate a civilizației lor, mayașii au construit peste patruzeci de orașe-stat importante și se estimează că mai bine de zece milioane de mayași locuiau în Peninsula Yucatán și în pădurile tropicale din zona de șes, împărțită astăzi de Guatemala, Honduras, Mexic și El Salvador. Prin comparație, în regiunea Guatemalei cunoscută ca El Petén, vechea vatră a civilizației maya, populația abia depășește în prezent o jumătate de milion de locuitori.

Civilizația mayașă a fost, după toate standardele, una excepțional de longevivă și de rezistentă. Sosind pe coasta Pacificului și în zona montană a Guatemalei și răspândindu-se spre nord către mlaștinile tropicale, încă din 1500 î.e.n., mayașii au creat comunități agricole tot mai complexe în următorul mileniu, cultivând manioc, fasole, dovleac și, cel mai important, porumb. Pe când Grecia Clasică (400 î.e.n.)

Jungla de piatră

atingea perioada de înflorire, mayașii aveau să construiască deja piramide și temple în jurul unor piețe centrale. În câteva sute de ani, clădirile au căpătat dimensiuni ce necesitaseră milioane de ore de muncă fizică, pricepere tehnică și organizare. Fără să beneficieze de unelte de metal și fără să cunoască roata, au extras mii de tone de blocuri de piatră și au construit piramide care se ridicau deasupra junglei.

Cronologia civilizațiilor timpurii

2500 î.e.n. 2000 1500 1000 500 0 500 1000 1500 e.n.

Lumea Nouă

800 î.e.n. Mayașii 950 e.n.

1350 Aztecii 1521

1220 Incașii 1532

Lumea Veche

3100 î.e.n. Egiptenii 30 e.n.

750 Grecii 146

500 î.e.n. Romanii 476 e.n.

În următorul mileniu au apărut zeci de orașe-stat, stăpânite de căpetenii puternice, unele cu o populație mai numeroasă decât oricare dintre orașele europene ale timpului. Erau legate între ele prin lungi drumuri din pietriș de calcar. Deși erau conduși de diferite dinastii regale, care adesea se războiau între ele, mayașii au creat o cosmologie comună, cu aceiași zei, un mit comun al creației și o viziune artistică și arhitecturală unitară. Au ridicat monumente și au realizat basoreliefuluri din stuc și piatră, sculptând cu măiestrie siluete și hieroglife. Și-au vopsit templele în culori vii, strălucitoare, și-au decorat palatele cu mozaicuri de piatră și au pictat povești pe fresce pline

de viață. Au studiat cerul nopții din observatoare astronomice, au creat unul dintre cele mai complicate sisteme de calendare interconectate din lume, au dedus matematic marile intervale de timp – descoperind cu prilejul acesta și conceptul de „zero“ – și și-au consemnat istoria în unicul sistem adevărat de scriere din Americi, care le permitea să transcrie tot ce spuneau.

Apoi totul s-a sfârșit. Marea civilizație mayașă – una dintre cele mai complexe și mai avansate civilizații ale lumii antice – s-a destrămat, iar pădurea tropicală i-a acoperit realizările, lăsând în urmă o junglă secretă de piatră pe care, într-o zi, doi exploratori aveau să o aducă în atenția întregii lumi, începând procesul de descifrare a acestei povești uimitoare, de necrezut.